

DELS CLÀSSICS A L'AVANTGUARDA: EL MODEL SAFORENC

La Safor: el nom d'una voluntat nova

La Safor, una comarca nascuda, no fa ni vint anys, per la voluntat nominadora d'un grapat d'entusiastes, ha esdevingut un model cultural de dinamisme i de vertebració.

Enric Sòria

Una muntanya ampla i aspra de nom àrab i aspecte pirinenc ceneix la part nuclear d'una comarca de límits discutits i imprecisos. Enmig, entre quilòmetres de tarongers, corre un riu dessucacat pel rec, i un ordit competent de carreteres. A la fi hi ha la mar, un llarg mur quasi sense badalls, de ciment, apte per a turistes.

Entre l'obvietat natural de la geografia i l'artificial de les lleis del mercat ha eixit una comarca amanosa, insòlita-ment vertebrada, amb glòries històriques i presents, literatura, gastronomia, mites i llegendes, mar i muntanya propis, una certa tirada al meliquisme integrador i proudiners per creure-s'ho tot plegat. No debades la Safor és al centre d'una part del País —de la Ribera a l'Alcoià i la Marina— on, com comentaven astorats els redactors d'una enquesta sociolingüística dirigida per l'inefable Damià Mollà, «com a excepció, el valencià és predominant en el context de comerços, bancs i caixes d'estalvis», que és, al capdavant, el context on cal que predomine.

La Safor és el fruit d'una voluntat. Allà pels anys 60 un grup de gent s'inventà el nom de «Conca de la Safor», per legalitzar idealment les relacions entre un seguit de pobles que cohabitaven perdurablement. El nom, publicitàriament reduït a l'essencial

—sense «Conca»— gaudí d'un èxit celèric. Els noms, si hi ha cas, fan les coses. Així, la voluntària acceptació d'existir dels seus habitants convertí la Safor en pocs anys en una de les comarques més dinàmiques —potser la més dinàmica, València i entorn a part— del País Valencià. Un dels

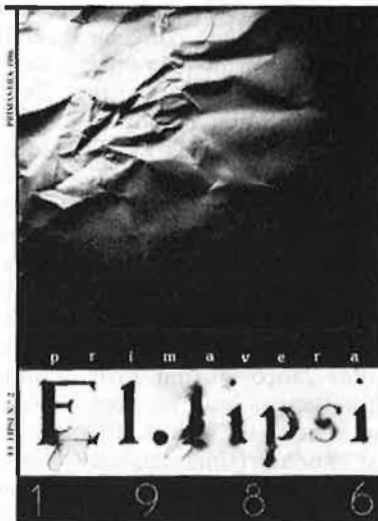
baluards més sòlids, auspicat i fomentat pels usuaris, del mite/alternativa comarcal entre nosaltres.

Uns avantpassats il·lustres

Per coses de la vida, el més gran poeta de la literatura catalana, el més gran novel·lista i un altre de la corda que també compta van nàixer a la Safor ara fa

uns cinc-cents anys. Tot això deixà petja. N'**Ausiàs Marc**, que a casa era un senyor feudal espavilat, de prosa dura, va llegar als saforencs una sèquia que encara s'utilitza i una prole de rebrols bords, moros i cristians, que el temps s'ha encarregat d'esventar, tot i que algú presumeix de descendir-ne. A **Joanot Martorell** s'atribueix una alqueria vora el Serpis que du el seu nom, però tan desfeta, i refeta que, a hores d'ara, ni el mateix Tirant, tornat de Constantinoble o de New York, la reconeixeria. De **Roís de Corella**, no en queda ni això. El nom d'un col·legi nacional i el record d'alguna estada poètico-cortesana per les àmplies sales del palau que prompte seria dels **Borja**.

De Borges, també n'hi hagué un

grapat, i famosos. Com el sant duc Francesc, polític golafre i jesuïta místic, les dues cares de la mateixa moneda tridentina, la que Felip II féu encunyar a mig Europa. Afegim a la llista de personalitats de marca l'erudit Gregori Maians, contertulià epistolar de Finestres i de Voltaire, i financer del campanar d'Oлива: un piruli il·lustrat considerable.

Per a la Safor actual, passablement

Els pares de la Taifa

La vitalitat cultural de la Safor es basa en això, quatre gats entusiastes, versàtils i altament efectius amb un disseny de les coses a fer intel·ligent i obert. No formen cap grup —l'experiència n'ha demostrat la impossibilitat—, defensen més aviat un individualisme llas al voltant de centres d'operacions i, si no han begut massa, no exageren. Concorden en els objectius: assolir una cultura viva, polimorfa, acceptablement perversa i alhora arrelada a una comarca rica i ben nodrida que, en l'àrea de saturació informativa en què vivim, s'ho pot ben permetre.

Concorden també en la defensa aferrissada de la denominació d'origen la Safor i en una tirada divertida i perillosa cap al cantonalisme autàrquic, la Taifa, amb dos corrents en pugna, el saforisme polític i el cultural. Per a alguns, els més radicals, el món comença a Favara (que és una forma joiosa i valenciana de començar) i acaba, a tot estirar, a les parts del Montgó. La relativament alta penetració del nacionalisme polític a la comarca, les elevades vendes de les publicacions en català, la pressió de la nostra llengua als mitjans i a les institucions demostren, si més no, l'eficàcia local dels seus plantejaments.

La primera generació nacionalista

eclosionà al final dels seixanta, fills del llibre de Fuster, les cançons de Raimon i les classes de Reglà, Giral, Terradell i Dolç a la universitat. A Gandia això volgué dir gent com Paco Candela, Carles Noguerols, Sandra (el Geni) i Payà, sota el mestratge de Josep Iborra. Fou obra seua la llibreria Concret, inaugurada el 1969 —el mateix any que 3i4— amb un parlament de Terenci Moix, que encara no era guapíssim; també crearen l'Ateneu, un cenacle de conferències, teatre i modernor. Immediatament s'hi afegiria gent com Ximo Vidal, Josep Piera, Joan Pellicer i Ignasi Mora. Josep Rausell, mentrestant, intentava dotar infructuosament la Safor amb un setmanari i el pare Faus feia a l'Escola Pia la guerra pel seu compte.

Els Beatles, davant l'Ajuntament de Gandia: «Res no és real».

des, de Pere Quart. Era una bona manera de començar.

Després, els avantpassats han servit per avalar mogudes tan reeixides com la Mostra dedicada als nostres clàssics en 1983, publicacions, antologies, estudis històrics i literaris, còmics, adaptacions, discos, exposicions i inclús algun vídeo històrico-líric, com es faria a un país normal, més o menys; i tot per obra i gràcia dels quatre entusiastes que, aprofitant tota mena de rocambolesques conjuntures financeres, han maldat per retornar al personal l'orgull de pertànyer a una llengua i una cultura silenciades però magnífiques.

urbana i postmoderna, aquest passat esplèndid és una referència obligada, i a un motor. El 1959, cinc-centenari de la mort d'Ausiàs Marc, s'iniciaven a Gandia els premis del seu nom, enmig d'una atmosfera de postguerra allargada en què la llengua dels saforencs no era apta per al consum públic, hi feien de jurats, entre altres, Joan Fuster, Sanchis Guarner i Salvador Esprui i va eixir premiat *Vacances paga-*

A Gandia, Oliva, Vilallonga i Bellreguard el PSAN i Germania Socialista tallaven el bacallà polític. Durant uns anys tota la Safor s'omplí de cineclubs *aggiornats*, debats, recitals i discoteques o llars parroquials, nits de sis hores a la vora del riu i actes com el II Congrés d'escriptors catalans, el 1976. Per a **Josep Piera**, aquella fou una època d'iniciatives compulsives, de grupuscles sense suport social —com s'encarregarien de demostrar des del 77 les urnes— però enormement creatius, plens d'idees i d'ànim. Fou una rara combinació d'amor al petit espai de la Safor i de mires posades en la ciutat del mite modern: Barcelona. L'aire de llibertat del maig francès també tingué alguna cosa a veure.

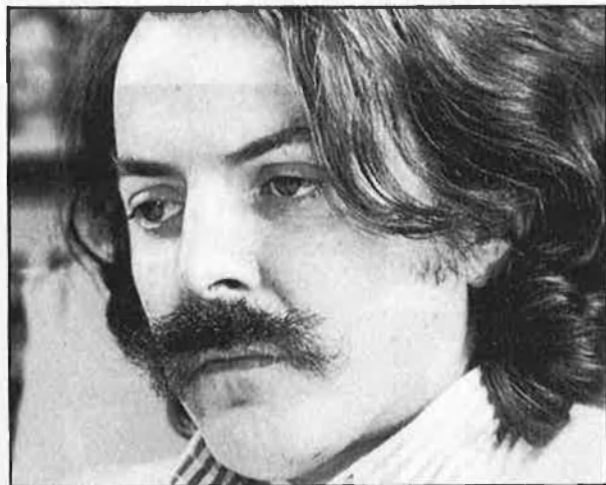
Per a **Ignasi Mora**, l'assumpció de l'espai comarcal com a àmbit tenia i té unes connotacions en el fons anarquistes, contra l'estructura jeràrquica de centre i perifèries, de cultures dominants i dominades, de formes correctes i incorrectes. La reivindicació era alhora cultural i vital. La llengua pròpia era una entre les moltes coses a recuperar o renovar; gustos, maneres de viure i de fer l'amor, un espai i un temps, passat i futur propis.

Després cadascú ha tirat per la seua banda, fins a cert punt. I si el nacionalisme de la UPV a hores d'ara s'ha consolidat —amb els trasbalsos coneguts— com la tercera força política comarcal, la llengua catalana ha esdevingut culturalment hegemònica amb una naturalitat que només fa deu anys hauria semblat inconcebible. Naturalitat i hegemonia que són la basa principal de l'agradable mite de la Safor com a comarca model. Una imatge que ha sabut vendre un grapat ben reduït de persones: els millors, els únics veritables hereus de la gran tradició botiguera saforenca.

Les cartes del joc

De primer hi ha una bona mà de literats: **Josep Iborra** (benissenc oriund),

Josep Rausell, Josep Piera, Joan Navarro, Josep Lluís Bonet, Ferran Cremades i Arlandis, Joan M. Monjo i Vicent Escrivà, entre els ben coneguts; els més o menys esperançadors **Ignasi Mora, Ximo Vidal, Josep Gongga, Rafa Ferrando, Joan Clar**, i molts altres que acaben de començar o reciclats a darrera hora, com el ben valuós **Joan Climent**. A més, hi ha la tropa d'historiadors, crítics, estudiosos, etc., necessaris per trobar el punt dolç al *melting pot* de la cultura. Cal afegir-hi pintors, dissenyadors, videistes, gent d'imatge que fa lluir el producte. D'això, n'hi ha.

correctament dissenyada i, fins no feia molt, la cartellera *Bagalina*, que naufraga, diuen, perquè el seu «esponsor», **Ignasi Mora**, s'ha ficat en el cap una empresa més vasta: el projecte *Les Hores*. Una revista literàrio-estacional on tindran cabuda tots els gèneres que normalment no hi caben: epistolaris, memòries, notes, guions, entrevistes, dietaris... També és llàstima que les grandeses futures acaben amb les delícies presents. Però ja passa. A banda, hi ha la revista del col·lectiu de mestres saforencs, eficient.

A més hi ha les institucions. Les curioses relacions entre l'Ajuntament de

Josep Iborra, Cremades i Arlandis, Joan Navarro, i Josep Piera, una mostra comarcal.

Gandia i l'elit saforenca donarien matèria per a un gruixut tractat sobre amor-odi. Amb tot, seria injust negar la importància d'una entitat municipal com l'institut Alfons el Vell, dedicat al foment de la investigació des que, el 1984, va ser dràsticament remodelat a fi de bé. Tot un seguit d'edicions interessants —des de curiositats com la història dels Borja de **Martí Domínguez** a llibres divulgatius com l'antologia d'escriptors saforencs de **Pellicer i Ferrer Solivares**— avalen la seua qualitat. El director, **Nèstor Novell**, ens informa de la propera aparició d'una col·lecció de sis opuscles sobre geografia, història, economia i gastronomia saforenques. A més, hi ha altres treballs en preparació sobre urbanisme, toponímia, bibliografia, inventaris artístics, ecologia, etc.

D'altra banda, **Antoni Durà, Lluís Romero i Àlvar Garcia**, hàbils manifesters responsables del departament de cultura municipal, fidels a la seua màxima —*nothing is real*— han sabut al·lucinar el personal amb una encertadíssima barreja de **Battiatto i Vicenteta de Favara**, passant per **Godard, Pau**

Tota aquesta colla es dedica a publicar llibres, és clar, on poden. I a fabricar revistes. Començà, en pla pobre però honorat, el butlletí *Intent*, d'Oliva. Seguí *El dàtil*, revista satírica i salvatge de la Safor que va acabar com el rosari de l'aurora; *Bresca*, ecologisme de Vilallonga, i *Tac Carbònica*, revista dedicada a la poesia caòtica de la Vall de Tavernes. Esment a part mereix *Cairrell*, mentre va durar, la millor revista literària del País Valencià. A hores d'ara se sostenen *Ullal*, especialitzada en investigació històrica, amb presentació i tiratge més que notables; *El lip-sí*, de literatura i crítica, també molt

Riba, els feliços seixanta i **Tete Montoliu**, sense oblidar, per descomptat, el **Titi**. Un concepte del que és animació cultural que semblaria perfecte a més d'insòlit si no poguéssim comparar-lo al de l'alcalde de Bellreguard, **Ximo Muñoz**, i els seus assessors, que amb quatre duros igual es munten unes jornades de teatre amb el bo i millor que uns festivals de *jazz* a l'estiu de luxe asiàtic. Sense oblidar, ja posats, l'ajuntament de Beniarjó, amb els estimulants premis Senyoriu d'Ausiàs Marc o el d'Oliva, enfangat a traure les obres completes del grafòman de Gregori Maïans.

La Mancomunitat de la Safor hauria pogut potenciar molt més aquestes iniciatives, però, després de finançar una peça del calibre del *Llibre de la Safor*, ha esdevingut inoperant a causa de les bregues intestines del PSOE comarcal. Un escorxadador municipal fou, ben adequadament, el pretext de la carnisseria.

De tota manera, ja fa goig de veure en català universitats d'estiu i populars, cine-clubs, llibres de festes, prospectes i cartells, avisos i comunicats. Fins i tot, de tant en tant, algun programa local de televisió.

Molt més quietes resulten les associacions culturals particulars, de partit —UPV majorment—. La de Gandia, en erm; la d'Oliva, La prebrella, ja veurem com piula. De sempre, han estat més actives les llibreries —Concret i Lletres a Gandia, La Fona a Oliva—, el taller de teatre del grup Pluja —quinze anys al servei d'una idea elaboradament lúdica del muntatge teatral— o els locals de les dues ràdios lliures de Tavernes de Valldigna o de la joveníssima —català al 50 per cent— Ràdio Oliva.

Els resultats, doncs, llibres, revistes, teatre, catàlegs, ràdio, una mica de música i de vídeo, alguns híbrids novedosos, molta gent involucreada, una societat creixentment receptiva. Però tot això no és el model saforenc, si de cas només és el producte. El que hi ha és una xarxa de bars, cafeteries i cases de bon estar amb taules propícies per a la tertúlia i una gent amb oficis diversos, però harmonitzables, que fan el barret mentre juguen al truc o lliguen mentre

Fuster als premis Ausiàs Marc, afectuós.

van elucubrant projectes, publicacions, mostres, contractes d'espectacles, festes, que després son sorprenents realitats, guix de prestatgeries o nits memorables.

O una certa manera de fer les coses amb professionalitat i gràcia, com els pastissos de Tano, o el gust per passar la nit a l'Oliba-ba, a l'estiu, o a la casa matriu de La Marxa, a l'hivern, i constatar que la gent segueix viva, de conjugar l'arcaic amb el novíssim, l'antre amb l'alqueria. Amb denominació d'origen. Després, però, cal posar-se a la fresca. Resumir tot això en un disseny o una frase.

Hi ha també la Safor secreta, la d'ús exclusiu dels saforencs. La de la bona

cuina casolana, els figatells, la gamba amb bledes, les coques a la calfó, els pastissos d'herbes, les exquisideses de les salaureries, els racons muntanyencs del Serpis, els carrerons morescs d'Oliva i de Palma, les marjals, els horts, la deliciosa música del català dels pobles, les excursions en barca de matí, l'immens teixit encreuat dels anecdotaris, una dimensió abastable, amansosa, de les coses. Més enllà d'aquest article.

El model en el fons és una ciutat-estat formada per vint-i-vuit municipis i unes cent-cinquanta mil persones, un espai complet, múltiple però abastable, d'un sol colp d'ull, des del cim de la muntanya essencial.

Hi ha també, és clar, unes altres realitats ben poc modèliques. L'inamovible poder d'una classe mitjana mediocre o atarantada que ensenya els fills en castellà i que ho destrossa tot, que s'ha carregat les platges a major glòria del turista i que ben prompte desfarà les muntanyes. Hi ha una realitat en què els aqüífers saforencs se salinitzen o s'assequen, els boscos es cremen i els horts s'abandonen. De tant en tant, hi ha algun esclat d'irracionalitat aguda. Hi ha els petits cacicats, les petites rancúnies i les petites intrigues. Hi ha les rutines de la ineficàcia i de l'acatament programàtic als que manen a dalt per ponent. Però tot això no és la Safor, el nom no va ser inventat per designar aquestes coses, més aviat al contrari. Això ni s'exporta ni es promou. Es combat, a males penes. Cal deixar-ho fora del compte i del mite, del model saforenc. □

